

XҒТАР 15.21.51

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6895-2024-147-2-647-659>

Мақала типі: ғылыми мақала

Ойлау іс-әрекетінде студенттердің әлеуметтік интеллектіндегі ерекшеліктерін зерттеу

К.К. Сайлинова¹, Н.С. Жұбаназарова¹, А.К. Бейсенбаева²

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

²Азаматтық авиация академиясы, Алматы, Қазақстан

(E-mail: sailinova777@gmail.com, zhubanazarova@mail.ru, baigulk.75@mail.ru)

Аңдатпа. Мақалада ЖОО студенттерінің әлеуметтік интеллектісі қарастырылады. Әлеуметтік интеллектіні зерттеу арқылы студенттердің болашақта тұлғалық әлеуметтік жетістікке жетудегі психологиялық ерекшеліктерін анықтау - қазіргі кезеңде өзекті мәселенің бірі. ЖОО студенттерді кәсіби даярлау жүйесінде ықпалы тиетін және оны болашақ өмірге дайындайтын маңызды орынға ие болады. Білім беру ортасы бұл болашақ маманның кәсіби құзыреттілігін дамыту мен ішкі тұлғалық әлеуметтік бағдарлы қасиеттері тоғысатын өзара байланысты бірге дамытатын кеңістік.

Зерттеу нысаны: жоғары оқу орнының студенттері.

Зерттеудің эмпирикалық базасы: Алматы гуманитарлы экономикалық университеті. Зерттеуге жас ерекшелігі 18-21 жас аралығындағы 50 студент қатысты. Зерттеу көрсеткендей, сыналұшылардың жоғары әлеуметтік интеллекті бойынша 3%, әлеуметтік ортада, тұлғааралық қарым-қатынаста көпшіл, әлеуметтік бейімділігі жоғары, әлеуметтік интеллект ортадан жоғары көрсеткіші 6% көрсетті. Бұл статистикалық анықталған көрсеткіштермен берілген.

Зерттеудің ғылыми және практикалық маңызы оның көрсеткіштері әлеуметтік интеллектінің түрлі деңгейлері қарым-қатынас барысындағы ерекшеліктері болжам жасауға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: әлеуметтік интеллект, оқыту, әлеуметтену, қарым-қатынас, тұлға, мінез-құлық, таным процесі.

Кіріспе

Қазіргі қоғамда адамның тұлғааралық жағдайды басқаруы, өзінің және өзгенің эмоцияларын түсінуі, психикалық жағдайды бағалауы, белгілі бір әрекеттерді таңдауы, өзінің мінез-құлқын тануы және болжауы, оның құрылымына кіретін қабілеттерді дамыту әлеуметтік интеллектінің маңызды тұлғалық қасиеттеріне айналды. Тұлғааралық қарым-қатынасты реттеу, өзінің және өзге адамның эмоцияларын түсіну, психикалық жағдайды бағалау, қарым-қатынастағы өзінің мінез-құлқын игере алуы мен өзін-өзі басқару қабілеттерін меңгеру өзекті мәселе болып табылады. Отандық және шетелдік зерттеулерде әлеуметтік интеллектіні тұлғаның жеке өмір сүру стилі мен кәсіби дамуындағы жоғары жетістіктердегі әлеуметтік тәжірибедегі өзін-өзі жүзеге асыру деңгейімен ерекшеленеді. Маманның кәсіби құзыреттілігінің жоғары деңгейде болуы үшін әлеуметтік тұрғыдан қалыптасқан қабілеттері болуы керек. ЖОО студентті кәсіби тұрғыдан теориялық білім мен практикалық дағдыларын түрлі қабілеттер негізінде қалыптастырады.

Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы №248 қаулысы бойынша:

Әлемге қазірдің өзінде орташа өмір сүру ұзақтығы 100 жыл болады деп күтілетін ұрпақ келді. Сондықтан адамның белсенді экономикалық қызмет кезеңі 35-40 жастан 50-60 жасқа дейін өсті. Еңбек мансабының мұндай ұзақтығы еңбек нарығының үнемі өзгеруі, таныс мамандықтардың жоғалуы және жаңа кәсіптердің пайда болуы жағдайында бір негізгі білімге негізделе алмайды. Соңғы онжылдықтарда өзекті трендке айналған өмір бойы оқыту интеллектісі, құрылымдық ойлау, бейімделу және өзін-өзі ұйымдастыру қабілеттерін дамыту, танысу шеңберін кеңейту, әлем туралы мүмкіндіктер мен идеялар, психикалық денсаулықты жақсарту арқылы адамдардың бәсекеге қабілеттілігін арттырады. Осыған орай ЖОО орнындағы студенттерді дайындауда әлеуметтік интеллектіні дамытудың маңызы ерекше. ЖОО тұлғаны әлеуметтік дамытуда маңызды стратегиялық ресурс, яғни мамандарды оқыту барысында бәсекеге қабілеттілік, психологиялық күйлерді меңгеру әлеуметтік интеллектімен байланысты.

Негізгі бөлім

Қазіргі кезеңдегі тұлғаны дамытудағы қуатты ресурс ол интеллектуализация процесі. Адамзатта интеллектуалдық потенциалдың жоғарылауы психологиялық және әлеуметтік өзгерістерге әкелді. Қоғамдағы болып жатқан өзгерістерге тұлғаның заман талабына сәйкес қалыптасуына әсер ететін ойлау іс-әрекетінің ерекшелігі өте маңызды. Біріншіден, интеллектуалды дамудың қажеттілігі әлеуметтік факторлармен байланысты, екіншіден, психологиялық-әлеуметтік қажеттілік ойлау іс-әрекеті мен әлеуметтік интеллектіні дамыту арқылы қоғамдағы технологиялық және ақпараттандыру процесіне бейімделе алу. Әлеуметтік инновациялардың қоғамда қарқынды дамуына байланысты тұлғаның ойлау іс-әрекетінің теориялық және практикалық маңыздылығы

тұлғаның танымдық әрекетімен байланысты. Ойлау формалары мен құрылымдары тұлғаның түрлі мәселелерді шешуде, қоршаған ортаға бейімделу, коммуникативтілік, интеллект пен когнитивті дамуы әлеуметтік қатынастарды басқаруға ықпал етеді. Қазіргі психология ғылымында интеллектуалды іс-әрекетті таным процестерінің жиынтығы ретінде қарастырады. Әлеуметтік интеллект - адамның қоғамдық өмірде табыстылығы, жетістікке жетудегі өзін-өзі жетілдірудегі қабілеттілік деп аталады.

Отандық ғалымдар Т.Т. Тәжібаев, М. Мұқанов, А. Алдамұратов, А. Темірбеков, Б. Хамзин, С.М. Жақыпов, А. Ерментаева және шет елдік ғалымдар Эдвард Ли Торндайк, Ф.Е. Вернон, А. Бине, Ж. Пиаже, Ч.Спирмен, Дж. Гилфорд, М.Салливан, Р. Кэттел және Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, А.Р. Лурия, П.Я. Гальперин, Б.М. Теплов, Б.Г. Ананьев, А.В. Брушлинский, Л.А. Анцыферова, О.К. Тихомиров интеллектуалды іс-әрекеттің түрлі аспектілерін зерттеді. Қоғамдық-тарихи даму барысында адамның интеллектуалды іс-әрекетінде ойлау биологиялық психологиялық құбылыс болып табылады. Интеллектуалды іс-әрекет, яғни ойлау тарихы логика мен философияның ілімдерінен басталады. Бұл психологияның логикамен, философиямен байланысы ойлау туралы психологиялық білімдерде байқалады.

Ойлаудың арқасында ғылым мен техниканың қарқынды дамуы, ақыл-ой еңбек әрекеттерін реттеуде басым рөл атқарады. Ойлау түрлері: шығармашылық және практикалық болып бөлінеді. Соңғысы визуалды тиімді деп те аталады. Шығармашылық ойлау – ойлаудың ең жоғарғы формасы, оның қозғаушы күшінде объективті дүниедегі ақиқат пен жаңа идеялар арасындағы қайшылықтар болып табылады. Өндірістік операция практикалық ойлау орындалатын тапсырманың жоспарымен анықталады. Ол уақыт бойынша қатаң шектелген, сондықтан орындаушының практикалық есептердің әртүрлі шешімдерін талдауға мүмкіндігі болмайды. Ойлаудың бұл түрі операциялық деп аталады. Ойлаудың ең қарапайым әрекеті - пайымдау, ол жұмыс процесінде адамға пікір қалыптастыруға мүмкіндік береді пайда болған өндірістік жағдайға немесе мәселелерге қатысты адамның еңбек міндеттерін орындайтын кезеңі. Практикалық іс-әрекеттер үшін бұл үлкен маңызға ие пайымдау қателерін психологиялық талдау. Адамның ақыл-ой әрекеті шешілетін өндірістік мәселелерге сәйкес келгенде ғана, табысты жұмыс істей алады. Оның жұмыс нәтижелері осы мәселелерді шешу құралдарының кемелдік дәрежесіне байланысты[1].

О.К. Тихомировтың «Ойлау психологиясы» еңбегінде, ойлау дегеніміз жоғары когнитивтік процесс деп қарастырған. Бұл процесте адамның ақиқатты түрлендіруде шығармашылық бейнелеу арқылы жаңа білімдер пайда болады. Мұндағы бірінші ерекшелікте заттар мен құбылыстарды жалпы бейнелеу болса, екіншіден жанама ақпарат арқылы талдау.

Жанама ойлау айналадағы заттар мен құбылыстарды кеңінен тануға мүмкіндік береді. Ойлау әрқашанда сұрақтан басталады, ал оның жауабы болып ойлау мақсаты табылады. Бұл сұраққа жауапты процесс барысындағы ақпаратты түрлендірумен өзгертумен ойлау операциялары көмегімен жүзеге асырады. Ойлаудың дамуы концепцияға дейінгі және концептуалды болып екі кезеңнен өтеді. Концепцияға дейінгі бұл баладағы ойлаудың дамуындағы бастапқы кезеңі. Бұл кезеңде баланың пікірлері ұқсастық пен аналогияны

есте сақтау арқылы байланыстырады. Бала ұғымдарды мысалмен түсіндіреді. Балада бес жасқа дейін эгоцентризм тұрғысынан алғанда сыртқы жағдайларды толық түсіне алмайды. Эгоцентризм балалар логикасының ерекшеліктерін көрсетеді: 1) қарама-қайшылыққа сезімтал болуы; 2) синкретизм (барлығын бірге байланыстыру); 3) трансдукция (жекеден жекеге өту); 4) шаманың сақталуын түсінбеу. Концептуалды ойлауға дейінгі кезеңде ойлау бірте-бірте дамиды [2]. Осы танымдық іс-әрекет негізінде адамның сыртқы дүниемен қарым-қатынас процесі туындап отырады. С.М.Жақыпов пікірінше, мақсатқа бағытталған жағдайдан біріккен практикалық іс-әрекетке өту, таным іс-әрекетінің генезисін зерттеудің адекватты моделі ретінде оның процессуальді жағын зерттейді. Танымдық іс-әрекетте субъектінің өзінің дамуы мен қалыптасуы, кеңістік-уақытта субъектінің индивидуалды ойлау іс-әрекетінде субъект жиынтығы практикалық іс-әрекет процесінде түзіледі. Бірлескен диалогтық танымдық іс-әрекетті эксперименттік жағдайларда моделдеу қажеттілігі, оқу процесінде қалыптасатын және оның нақты психологиялық мазмұны болып жүйелі формация табылады [3].

Психологияда 1920 жылы адамның қарым-қатынасына қатысты элеуметтік интеллект термині пайда болды. Элеуметтік интеллектіні алғаш рет Эдвард Ли Торндайк енгізді. Элеуметтік интеллектіні зерттеуші Ф.Е. Вернон моделі бойынша, адамдармен жалпы тіл табыса білуі; өзге адамдар ортасында өзін еркін және жеңіл ұстауға мүмкіндік беретін элеуметтік әдістер жиынтығы; элеуметтік тақырыптар мен мәселелерді білу; элеуметтік топ мүшелерінен қабылданған стимулдарға сезімталдық және бейтаныс адамдардың көңіл-күйі мен тұлғалық ерекшеліктерін түсіну деп жіктеді [4].

Элеуметтік интеллектінің алғашқы моделінің бірі – Ф.Е.Вернон (1933ж) моделі. Оның құрамына келесі қабілеттер жатады:

1. Адамдармен жалпы тіл табыса білу;
2. Өзге адамдар ортасында өзін еркін және жеңіл ұстауға мүмкіндік беретін элеуметтік әдістер жиынтығы;
3. Элеуметтік тақырыптар мен мәселелерді білу;
4. Элеуметтік топ мүшелерінен қабылданған стимулдарға сезімталдық және бейтаныс адамдардың көңіл-күйі мен тұлғалық ерекшеліктерін түсіну.

Дж.Гилфорд және М.Салливан (1965ж.) элеуметтік интеллект құзыреттерін келесі қабілеттермен толықтырды:

1. Адамдардың ішкі менталді күйлерінің сипатын түсіну;
 2. Адамдардың ішкі менталді күйлерін ұқсастығы бойынша топтастыра білу;
 3. Іс-әрекеттер арасындағы маңызды байланыстарды орната білу;
 4. Элеуметтің іс-әрекет тіркесін түсіндіру;
 5. Элеуметтік іс-әрекет өзгерістеріне бара-бар жауап беру;
 6. Іс-әрекет контекстіне байланысты болашақ өзгерістерді болжау қабілеті [5].
- Д. Браун бойынша, ЖОО элеуметтік интеллектінің дамуының стратегиялық болжауында, оқу жоспарын элеуметтік интеллектімен интеграциялау озық бағдарлама деп сипаттап, оны парадигмалы бағыт ретінде қарастырады [6]. Элеуметтік интеллект - мінез-құлық пен қарым-қатынасты болжау арқылы адамның жай-күйін түсіне алу. Эмоционалды тұрғыдан ерекшеліктерін жіктей білу, тұлғаның әрекеттерінің себептері мен элеуметтік

контексте байқалатын мінез-құлықтарын қабылдай алу және тану, эмпатия көрсету және өзін-өзі реттей алу, тиімді әлеуметтік өзара әрекеттесе алатын көп компонентті қабілеті[7]. Жастардың кәсіби және әлеуметтік әлеуетін айқындайтын маңызды фактор ретінде, тұлғаның дамуында әлеуметтік интеллектінің практикалық маңызы зор. Бұл жастарға кәсіби басымдықтарын, өз бетінше анықтау, өмірлік траекторияны таңдау, өздерін қоғамның мүшесі ретінде тану, сонымен бірге өзін және мүмкіндіктерін түсіну, жаңа ортаға үйренуде қажетті болады. Әлеуметтік интеллектіні дамыту дегеніміз адамның табысты болуы, оның әлеуметтік бейімделуі мен лидерлік қасиеттерін арттырудағы жетекші фактор[8].

Әлеуметтік интеллект – бұл басқалармен жақсы тіл табыса білу және оларды өзіңізбен ынтымақтастыққа шақыру. Мінез-құлықтың дұрыс қалыптаспауы әлеуметтік интеллектінің төмен деңгейі – адамдармен өзара қарым-қатынаста тиімді әсер ету қабілетсіздігін көрсетеді. Әлеуметтік интеллект-бұл адамның басқалармен жақсы қарым-қатынас жасау қабілеті, көбінесе адамдық дағдылар немесе әдептілік деп те аталады. Бұл сананы, әлеуметтік динамиканы түсінуді және өзін-өзі танудың лайықты мөлшерін қамтитын қабілет. Зерттеушілер анықтаған әлеуметтік интеллектінің төрт ықпал ететін аспектілері бар:

1. Қарым-қатынас дағдылары. Бұл адамды жақсы тыңдау, естіген сөздерді және олардың эмоционалдық мазмұнын түсіну, басқалармен жақсы сөйлесу, өз ойлары мен эмоцияларын анық жеткізу, басқалармен сөйлескенде әдептілік қолдану қабілетін қамтиды.

2. Әлеуметтік рөлдер мен ережелер. Олар түрлі әрекеттесу түрлері мен жағдайларының әртүрлі, әдетте айтылмайтын ережелерін білуді, сондай-ақ өзара әрекеттесулерде дұрыс рөл атқаруды қамтиды.

3. Басқалардың мотивациясын түсіну. Бұл өзгенің эмоциясын тану, басқалардың ниетін, қалауын түсіну.

4. Әсерді басқару. Бұл дағды басқалардың бізге деген реакциясын түсінуді және өз қалауымызша әсер қалдыратындай әрекет етуді қамтиды [9].

(1965-1969)-АҚШ-та алғаш рет «құрылым моделі» жобасы аясында әлеуметтік интеллект бойынша ауқымды зерттеу жүргізілді.

Дж. Гилфорд теориялық интеллект тұжырымдамасы негізінде осы жобаның ұйымдастырушысы және ғылыми жетекшісі болды.

Зерттеушілер екі түрдегі айқын әлеуметтік қабілеттерді өлшей алды: субъектінің мінез-құлқын түсіну және тұлғааралық эффективті қарым-қатынас жасау. О.Салливан мінез-құлықты танудың салыстырмалы түрде тәуелсіз әлеуметтік қабілеттерін анықтады. Ал М.Хендриктің жетекшілігімен шығармашылық әлеуметтік жүйеге енгізілген дивергентті ойлау қабілеттерінің топтарын анықтады.

Тұлғаның мінез-құлқын дұрыс түсіне білу арқылы, адамдардың өзара әрекеттесу негізінде табысты әлеуметтік бейімделу қабілетін құрайды. Осы қабілет негізінде логикалық ойлау және мағыналы ес, логикалық ойлау мен бейнелі ес, вербалды және вербалды емес ойлау, практикалық ойлау, есте сақтау көлемі мен зейін, ойлаудағы тұжырымдау деңгейі мен ақпарат көлемі байланыстары интеллектінің күрделі жүйесін құрайды[10].

1980 жылдары М.Форд және М.Тисак интеллектіні өлшеуде проблемалық жағдайларды шешудің табысты шешімін анықтады. Әлеуметтік интеллектінің негізі академиялық интеллекті тестерімен анықталған «формалді» ойлауда, ал оның қабілеттерден негізгі айырмашылығы, менталды қабілеттердің нақты нәтижедегі әлеуметтік ақпаратты өңдеуден байланысын көрсетті[11].

Н.Кэнтон мен Дж. Кильстром әлеуметтік интеллекті әлеуметтік білімдердің формалары мен мазмұнын, әлеуметтік мақсат пен міндеттерді жақсы түсінуге ықпал етеді, әлеуметтік өмірдегі мәселелерді шешу үшін әлеуметтік интеллектіні қолданады. Бұл іс-әрекетті жоспарлау мен оқиғалар барысында, жұмыс істеуде, ақпараттарды тасымалдау біліктілігінде әлеуметтік интеллектіні қамтиды [12].

Зерттеу әдістері

Зерттеудің мақсаты студенттердің әлеуметтік интеллектісін зерттеу болып табылады. Дж.Гилфорд жасаған интеллект құрылымының моделі психологиялық тәжірибеде кеңінен қолданылады. Құрылым белгілі бір операциялардың, психикалық әрекет әдістерінің, психикалық процестерінің мазмұны мен психикалық әрекет өнімдерінің көптеген комбинацияларының мүмкіндігін қарастырады.

Бұл модельге сәйкес операциялардың бес түрін бөлу керек:

- 1) Таным (ақпаратты қабылдау, тану, сезіну және түсіну процестерін қамтиды);
- 2) Жады (ақпаратты сақтау және жаңғырту механизмі);
- 3) Дивергентті ойлау (қиялға сүйенеді және түпнұсқа идеяларды тудыру құралы ретінде қызмет етеді);
- 4) Конвергентті ойлау (мүмкіндіктердің кең ауқымын қамтуға қарағанда, нақты жауапты «мақсаттауды» қамтиды);
- 5) Бағалаушылық ойлау (стандарттар немесе белгіленген критерийлермен салыстыру механизмі).

Ойлау процестерінің мазмұнының да төрт түрі бар. Операциялар көрнекі-бейнелі ақпаратқа (бейнелі мазмұн) қатысты қолданылуы мүмкін; белгілермен көрсетілген ақпаратқа, яғни әріптер, сандар, кодтар (символдық мазмұн); сөздік идеялар мен ұғымдарға (семантикалық мазмұн); адамдардың қарым-қатынасына қатысты ақпаратқа (мінез-құлық мазмұны). Сондай-ақ психикалық әрекет өнімдерінің алты түрі бар:

- 1) Бірлік (бөлек, бірыңғай ақпарат);
- 2) Кластар (жалпы қасиеттеріне қарай топтастырылған ақпарат жинақтары);
- 3) Қатынастар(заттар немесе түрдегі ұғымдар арасындағы айқын байланыстар-«артық,«қарсы»т.б);
- 4) Жүйелер(интегралды жүйені құрайтын ақпарат блоктары);
- 5) Түрлендірулер (түрлендірулер, ауысулар, ақпаратты қайта анықтау);
- 6) Салдарлар(қорытындылар,қолда бар ақпаратта жаңа байланыстар орнату)

Осылайша, операциялардың әрқайсысы мазмұнның кейбір түріне қатысты орындалады және өнімнің белгілі бір түрін береді. Осы үш параметрдің жиынтығы 120 түрлі, сапалық бірегей психикалық қабілеттердің бар екендігін көрсетеді.

Дж. Гилфордтың әлеуметтік интеллектіні зерттеу әдістемесі.

Дж. Гилфорд, М. О'Салливан (J. Guilford, M. O'Sullivan, 1976) Е. С. Михайлова бойынша адаптацияланған (1996).

Әлеуметтік интеллектіні зерттеу де Дж. Гилфордтың интеллект құрылымының жеке моделдеріне негізделген. Әлеуметтік интеллекті жалпы интеллект факторларына тәуелсіз. Үш айнымалы мазмұны, операциялары, нәтижелері мінез-құлық ақпараттарының танымымен байланысты. Әлеуметтік интеллектіні зерттеу әдістемесі 4 субтест арқылы анықталады:

№1 субтест «Оқиғалардың аяқталуы» мінез-құлық нәтижелерін білу факторын, яғни белгілі бір жағдайда зерттелушілердің мінез-құлқының себептерін болжай алу қабілетін анықтайды.

№2 субтест «Экспрессия тобы» мінез-құлық кластарының таным факторын қарым-қатынас пен коммуникацияға, басқа адамдарды вербалды емес экспрессияда түсінуге қабілетті.

№3 субтест «Вербалды экспрессия» сөздік экспрессия тән.

№4 субтест «Қосымшалар тарихы» тұлғааралық ситуациялық динамиканы құрылымын тану қабілетімен өлшенеді.

Үш субтест вербалды емес ынталандырушы материал бойынша, ал бір субтест вербалды түрде құрастырылады. Субтесттер әлеуметтік интеллект құрылымындағы төрт қабілетті кластарды, жүйелерді, түрлендіру және мінез-құлық нәтижелерін тануды диагностикалайды [13].

Талқылау

Дж. Гилфорд әлеуметтік интеллектіні зерттеу әдістемесі бойынша нәтижелері: Пилотаждық зерттеуге эксперименттік таңдау тобына Алматы гуманитарлы экономикалық университетінің 50 студенті қатысты. Жас ерекшелігі 18-21 жас аралығы.

Жүргізілген зерттеу нәтижесі бойынша, сыналушылардың жоғары әлеуметтік интеллектісі бойынша 3%, әлеуметтік ортада, тұлғааралық қарым-қатынаста көпшіл, әлеуметтік бейімділігі жоғары, әлеуметтік интеллект ортадан жоғары көрсеткіші 6% көрсетті. Алынған мәліметтерге сүйене, адамдардың мінез-құлқы туралы ақпаратты тиімді алады. Әлеуметтік интеллектінің дамуы тұрақты қарым-қатынас нәтижесі болып табылады. Қарым-қатынаста табысты болуы, қоршаған ортадағы адамдарға дұрыс коммуникация жасай білу және тұлға аралық қарым-қатынас барысында адамдарды түсіну қабілеті жоғары екенін байқауға болады. Орташа әлеуметтік интеллект бойынша (47%) зерттелушілердің әлеуметтік ортадағы қарым-қатынаста өзіндік деңгейде қоғамда қалыпты бейімделуін білдіреді. Субтестер бойынша қарастырсақ, әлеуметтік интеллект ортадан төмен 34% көрсеткіште, төмен әлеуметтік интеллект қарым-қатынас барысында адамдарды түсінбеуі, тұлғаның интеллекттік әлеуеті әлеуметтік құндылықтарды игеру барысында қалыптасады. Интеллект де үнемі дамуды, қалыптастыруды көздейді. Егер жеткіліксіз болса, онда әлеуметтік ортаға бейімделу, адамдармен тіл табысу, қарым-қатынаста қиындықтар туындайды. Әлеуметтік интеллект үнемі дамытуды қажет етеді.

Тұлға әлеуметтік өзара әрекеттерге ортада түседі, яғни субъективті тәжірибе жинайды. Бұл процессте әлеуметтік тәжірибедегі белсенділігі сипатталған.

Әлеуметтік интеллектінің статистикалық айырмашылықтары адамдарға әсер ету және тұлғааралық қарым-қатынас кезінде жеке мақсаттарға қол жеткізу мүмкіндігін қамтиды.

Нәтижелер

Әлеуметтік интеллектінің дамуының жалпы деңгейі бойынша зерттелушілер саны – 50. Әлеуметтік интеллектінің композиттік интерпретациясы бойынша төменгі әлеуметтік интеллект – 1 балл, әлеуметтік интеллект ортадан төмен – 2 балл, орта әлеуметтік интеллект – 3 балл, әлеуметтік интеллект ортадан жоғары – 4 балл, жоғары әлеуметтік интеллект – 5 балл. Студенттердің әлеуметтік интеллектісін зерттеу барысында алынған нәтижелер бойынша әлеуметтік интеллект ортадан төмен 6%, орта әлеуметтік интеллект 44%, әлеуметтік интеллект ортадан жоғары 32% жоғары әлеуметтік интеллект 18%.

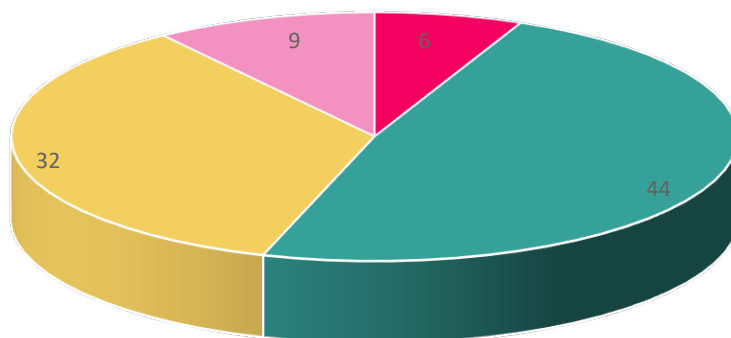

Диаграмма 1 Әлеуметтік интеллектінің өлшемі пайыздық көрсеткіші %

Пилотаждық зерттеу барысында қоршаған ортада адамдардың мінез-құлқын дұрыс түсіне білу қабілеті түрлі құндылықтарды меңгеруге байланысты. Бұл қабілет адамға тиімді тұлғааралық өзара әрекеттесу және сәтті әлеуметтік бейімделу үшін қажет.

Бұл студенттік жас кезеңінде басқа адамдарды түсіну, қоғаммен байланыс орната білу маңызды болып табылады. Зерттелушілердің психологиялық ерекшеліктерін, үміттерін, құндылықтары мен өмірлік қағидаларын дамытуға бағыттайды.

Қорытынды

Әлеуметтік интеллект ең алдымен бірі-бірімен қарым-қатынас жасайтын адамдардың мінез-құлқы, ниеттері туралы нақты құрылымдық ақпарат беруге мүмкіндік беретін жағдайларда көрінетін интеллектуалды қабілет екенін көрсетеді.

Ортадан төмен деңгейлі көрсеткіштегі тұлғаларда әлеуметтік деңгейдің түрлі аспектілерін қарастырып, коммуникативті компонент пен сыртқы ортамен коммуникацияны жетілдіру.

Орта деңгей көрсеткіші білім алушыларға әлеуметтік қарым-қатынаста тиімді орындалатын мінез-құлықты меңгеру және мәселелік жағдаяттарда әрекеттердің дайын тәсілдерін таба білуді ұсынады.

Орта деңгейден жоғары әлеуметтік интеллектіге ие студенттер өзін басқа адамның орнына қою негізінде түсінуді біледі. Мұнда эмоциялық икемділік, еліктеу тән. Тұлғааралық байланыстарда сенімділік пен шынайылық атмосферасын құру, басқа тұлғалардың мінез-құлқын болжай алу, ол адам туралы ақпарат толық болмаған жағдайда тәжірибеге сүйену дамиды. Сондықтан әлеуметтік интеллектіні дамыту ойлау іс-әрекетін қалыптастыруда когнитивті тапсырмаларды орындау ұсынылады.

ЖОО тұлғаны әлеуметтік дамытуда маңызды стратегиялық ресурс, яғни мамандарды оқыту барысында бәсекеге қабілеттілік, психологиялық күйлерді меңгеру әлеуметтік интеллектімен байланысты. Студенттердің әлеуметтік интеллектісінің дамытуға ықпал ететін оқыту мен дамыту болғандықтан, әлеуметтік ортадағы мінез-құлықты ресми түрде оқыту, менторинг немесе индукциялық бағдарламалар немесе бейресми қарым-қатынас жасау тәжірибесі, дағдысы ЖОО әлеуметтенудің бастапқы процесінде жүреді. Әлеуметтенудегі нормаларды, құндылықтарды, көзқарастарды және мінез-құлықтарды үйрену арқылы оларға қойылатын міндеттер мен жауапкершілікті сезінеді.

Тұлғааралық қарым-қатынастағы әлеуметтік интеллект – психологиялық ерекшеліктері адам мінез-құлқының әр түрлі аспектілерін дамытуға қызмет етеді. Бұл тұлғаның қабілеттерін дамытады, білім мен дағдыларды меңгеру құралы ретінде қызмет етеді. Тұлғааралық өзара әрекеттесуде, қажетті іскерлік және ұйымдастыру дағдыларын игереді.

Әлеуметтік өзара әрекеттесу процесінде тұлға басқа адамның мінез-құлқын түсінуге сәйкес әрекет ету қабілетінің психологиялық ерекшеліктерін меңгереді.

Авторлар үлестері

Сайлинова Карлыгаш Кайрбергеновна – зерттеу мәтінін жазды, мазмұнын құрды, эксперименттік зерттеу жүргізуде, деректерді жинауда, мәліметтерді өңдеуде, зерттеу нәтижелерін талдауда және түсіндіруде елеулі үлес қосты.

Жубаназарова Назираш Сулейменовна – зерттеу идеясын, зерттеу мазмұнын сыни тұрғыда қарастырды, теориялық тұжырымдарды негіздеуге, зерттеу концепциясына елеулі үлес қосты.

Бейсенбаева Айгуль Калтаевна – мақала деректерінің сенімділігін, мақаланың тұтастылығы мен жүйелігін тексерді, соңғы нұсқасын жариялауды бекітті.

Әдебиеттер тізімі

1. Адамчук В.В. Эргономика. - Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. - 254 с.
2. Тихомиров О. К. Психология мышления: учебное пособие. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. - 272 с.
3. Джакупов С.М. Психологическая структура процесса обучения: - Алматы: Қазақ университеті, 2004. - 68 с.
4. Люсин Д.В., Ушаков Д.В. Социальный интеллект: теория, измерение, исследования.- М.: Институт психологии РАН, 2004. - 176 с.
5. Бердибаева С.Қ., Сайлинова К.К., Адилова Э.Т., Айдосова Ж.К., Кайратова М.К., Психология: Оқу құралы. - Алматы:Қазақ университеті, 2021. -145 б.
6. Бейсембаев А. To the social intelligence of pupils through strategic planning (from the experience of a comprehensive educational school)//Білім .Серия: Nurturing and personal development.-2023.-106(3).P.133-142. DOI:10.59941/2960-0642.
7. Турсынбет Г.Т. Шкутина Л.А.Ахметова А.Е. Жоғарғы оқу орнының оқыту жүйесіне бейімделу процесінде болашақ педагог психологтардың элеуметтік интеллектісін дамыту// Зі: intellect, idea, innovation - интеллект, идея, инновация.Серия:Педагогика.-2023.-№3.-С.279-286.DOI: 10.52269/22266070.
8. Muradullayeva D.M. Features of social intelligence of humanities students// Science and innovation international scientific journal. -2024.-Vol.3.-P.164-167. DOI:10.5281/zenodo.10667075
9. T.Kanimozhi, M.Vasimalairaja. Role of social intelligence in student's educational development// International Journal of Creative Research Thoughts.-2018. -Vol. 6.-P.137-140. ISSN : 2320-2882
10. Аршанская (Шешукова) О.В. Психологические условия становления социального интеллекта: история и современность: монография.-СахГУ. Тамбов: Юком, 2018.-85 с. DOI: 10.17117/mon.2018.06.01
11. Кудинова И. Б., Вотчин И. С. Социальный интеллект как предмет исследования // Сибирский педагогический журнал. - 2005.- №4. - С.132-142.
12. Савенков А.И. Социальный интеллект как проблема психологии одаренности и творчества // Психология. Журнал высшей школы экономики. - 2005. - № 4. С.94-101.
13. Михайлова (Алешина) Е.С. Тест Гилфорда диагностика социального интеллекта: методическое руководство. - СПб.: ИМАТОН, 2006. - 56 с.

К.К. Сайлинова¹, Н.С. Жұбаназарова¹, А.К. Бейсенбаева²

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

²Академия гражданской авиации, Алматы, Казахстан

Изучение особенностей социального интеллекта студентов в мыслительной деятельности

Аннотация. В статье рассматривается социальный интеллект студентов вузов. Выявление психологических особенностей студентов в достижении личностного социального успеха в будущем посредством изучения социального интеллекта - одна из актуальных проблем на современном этапе. Вуз будет занимать важное место в системе профессиональной подготовки

студентов и готовить их к будущей жизни. Образовательная среда - это пространство, которое совместно развивает взаимосвязь, в которой переплетаются развитие профессиональной компетентности будущего специалиста и внутренние личностные социально ориентированные качества.

Объект исследования: студенты вуза.

Эмпирическая база исследования: Алматинский гуманитарно-экономический университет. В исследовании приняли участие 50 студентов в возрасте от 18 до 21 года. Исследование показывает, что 3% испытуемых имеют высокий социальный интеллект, общительны в социальной среде, межличностном общении, имеют высокую социальную предрасположенность, социальный интеллект выше у 6%. Это дано статистически определенными показателями. Научно-практическая значимость исследования заключается в том, что его показатели различных уровней социального интеллекта позволяют делать прогнозы особенностей в ходе общения.

Ключевые слова: социальный интеллект, обучение, социализация, общение, личность, поведение, процесс познания.

K.K. Sailinova¹, N.S. Zhubanazarova¹, A.K. Beisenbaeva²

¹*Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan*

²*Civil Aviation Academy, Almaty, Kazakhstan*

The study of students' social intelligence in mental activity

Abstract. The article deals with the social intelligence of university students. Identification of psychological features of students in achieving personal social success in the future through the study of social intelligence-one of the actual problems at the present stage. The university will occupy an important place in the system of students' professional training and prepare them for their future life. The educational environment is an interconnected and developing together space in which the development of professional competence of the future specialist and internal socially oriented qualities of personality are intertwined.

The subject of the study is university students. Empirical base of the study: Almaty Humanitarian and Economic University. The study involved 50 students aged 18 to 21. According to the study, 3% of the subjects had high social intelligence, sociability in a social environment, and interpersonal relationships. Additionally, 6% of subjects showed higher social propensity, an above average level of social intelligence. This is confirmed by statistically established dependencies.

The scientific and practical significance of the study lies in the fact that its results suggest that a person with a high level of social intelligence is highly capable of distinguishing between individual and situational determinants.

Key words: social intelligence, learning, socialisation, communication, personality, behaviour References, cognitive process.

References:

1. Adamchuk V.V. Ergonomics. Moscow: UNITY-DANA, 1999. – 254 p.

2. Tikhomirov O. K. Psychology of thinking: Textbook. M.: Publishing house Mosk. University, 1984. – 272 p.
3. Dzhakupov S.M. Psychological structure of the learning process: – Almaty: Kazakh University, 2004. – 68 p.
4. Lyusin D.V., Ushakov D.V. Social intelligence: theory, measurement, research. – M.: Institute of Psychology of the Russian Academy of Sciences, 2004. – 176 p.
5. Berdibaeva S.K., Sailinova K.K., Adilova E.T., Aidosova Zh.K., Kayratova M.K., Psychology: Oku kuraly. – Almaty: Kazakh University, 2021. –145 p.
6. Beysenbaev A. To the social intelligence of pupils through strategic planning (from the experience of a comprehensive educational school)//Білім .Серия: Nurturing and personal development.–2023.–106(3).P.133-142. DOI:10.59941/2960-0642.
7. G. Tursynbet; L. Shkutina; A. Akhmetova .Development of social intelligence of future pedagogical-psychologists in the process of adaptation to the system of education at the university// 3i: intellect, idea, innovation. Series: Pedagogy. –2023.–№3.–С.279-286.DOI: 10.52269/22266070.
8. Muradullayeva D.M. Features of social intelligence of humanities students// Science and innovation international scientific journal. –2024.–Vol.3.–P.164-167. DOI:10.5281/zenodo.10667075
9. T.Kanimozhi, M.Vasimalairaja. Role of social intelligence in student’s educational development// International Journal of Creative Research Thoughts.–2018. –Vol. 6.–P.137-140. ISSN : 2320-2882
10. Arshanskaya (Sheshukova) O.V. Psychological conditions for the formation of social intelligence: history and modernity. Monograph. – SakhsU. Tambov: Ukom, 2018.–85 p. DOI: 10.17117/mon.2018.06.01
11. Kudinova I. B., Votchin I. S. Social intelligence as a subject of research // Siberian Pedagogical Journal. – 2005.– No. 4. – B.132-142
12. A.I. Savenkov Social intelligence as a problem in the psychology of giftedness and creativity // Psychology. Journal of Higher School of Economics. – 2005. – No. 4. P.94-101.
13. Mikhailova (Aleshina) E.S. Guilford test for diagnosing social intelligence: a methodological guide. – St. Petersburg: IMATON, 2006. – 56 p.

Авторлар туралы мәлімет:

Сайлинова Карлыгаш Кайрбергеновна – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, жалпы және қолданбалы психология кафедрасының докторанты, Алматы, Қазақстан

Жұбаназарова Назираш Сулейменовна – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, жалпы және қолданбалы психология кафедрасының доценті, психология ғылымдарының кандидаты, Алматы, Қазақстан

Бейсенбаева Айгуль Калтаевна – Азаматтық авиация академиясы, педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Алматы, Қазақстан

Сведения об авторах:

Сайлинова Карлыгаш Кайрбергеновна – докторант кафедрасы общей и прикладной психологии, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

Жубаназарова Назираш Сулейменовна – кандидат психологических наук, доцент кафедры общей и прикладной психологии, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

Бейсенбаева Айгуль Калтаевна – кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор, Академия гражданской авиации, Алматы, Казахстан.

Information about authors:

Sailinova Karlygash Kairbergenovna – Senior Lecturer of the Department of General and Applied Psychology, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Zhubanazarova Nazirash Suleimenovna – Candidate of psychological science, docent of the Department of General and Applied Psychology, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Beisenbaeva Aigul Kaltaevna – Candidate of pedagogical science, Associated professor, Civil Aviation Academy, Almaty, Kazakhstan